

at all stages of its development with the new socio-economic realities and the development of management as a science aimed at producing new knowledge

Key words: the USA, management, paradigm, scientific approaches.

УДК 378.14 (091) (477) "1950/60":94

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ УКРАЇНИ (50–60-ті рр. ХХ ст.)

Петриків Володимир Іванович
м.Дрогобич

У статті розглядаються особливості викладання історичних дисциплін у вищих навчальних закладах України у 50–60-ті рр. ХХ ст. Автор аналізує навчальні плани та програми ВНЗ України цього періоду, визначає вплив ідеологічних установок на формування змісту вищої історичної освіти. На основі широкого кола джерел, автор встановлює, що при вивченні історії надавалася перевага періоду недавнього радянського минулого, історія викладалася на засадах марксизму, з акцентом на історію країн соціалістичного блоку.

Ключові слова: вища освіта, історія, навчальний план, навчальні програми, ВНЗ.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна перебуває на шляху реформування системи освіти. Створення якісної та ефективної моделі вищої історичної освіти, її подальше вдосконалення та функціонування в сучасних умовах неможливі без узагальнення та врахування попереднього досвіду, теоретичних і практичних здобутків у цій сфері. Дослідження навчально-методичної літератури, навчальних планів і програм з історії, аналіз їх змісту та принципів формування може бути корисним для побудови навчальних планів та програм з історії на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень. У педагогічній та історичній науці деякі аспекти окресленої проблематики, зокрема, розвиток шкільної історичної освіти та шкільні програми з історії [6] уже досліджувалися. Натомість програми з історії ВНЗ вивчені значно менше, частково їх розглядають сучасні дослідники О.М.Сергійчук та С.М.Домбровська у своїх працях, присвячених проблемам вищої освіти загалом.

Джерельну базу дослідження становлять навчальні програми з історії та архівні документи. Зокрема, опрацьовано матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО України). Фонди Р-4621 (Міністерство вищої освіти УРСР) та 166 (Міністерство освіти України) містять інформацію та звіти про діяльність вишів у цей період.

Важливим джерелом є періодика. Особливий інтерес складає урядове видання «Вісник вищої школи», у якому публікувалися доповіді керівників держави про стан освіти в країні, обговорювалися проблеми реформування вищої школи, ідеологічної роботи у вишах тощо.

Мета статті – аналіз змісту викладання історичних дисциплін у вищих навчальних закладах України у 50–60-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 1953–1964 рр. вища школа України була складовою союзної освітньої системи. Основним державним документом для організації навчального процесу у ВНЗ України був навчальний план, який затверджувався Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР [14, с.101].

У середині 50-х років ХХ ст. значно зросла увага до сільськогосподарських та технічних спеціальностей, що супроводжувалося зменшенням інтересу до гуманітаристики. Такі нові віяння втілювалися у конкретних заходах. Спершу

відповідно до наказу Міністерства вищої освіти від 9 вересня 1954 р. №975 з 1 вересня 1955 р. було об'єднано кафедру історії СРСР і кафедру загальної історії в одну кафедру історії у Ворошиловградському, Львівському, Одеському, Станіславському, Вінницькому, Кам'янець-Подільському, Київському педагогічних інститутах [1, арк. 6-8, 13, 21]. У Криворізькому та Чернівецькому педагогічних інститутах було закрито кафедру історії, а її курси включено до складу кафедр марксизму-ленінізму [1, арк. 10-11].

Пізніше, у зв'язку зі зменшенням прийому на деякі гуманітарні спеціальності та наявністю в університетах кращих, ніж у педвузах, умов для навчання, було припинено підготовку істориків у Київському, Харківському, Дрогобицькому, Луцькому, Кам'янець-Подільському, Станіславському, Херсонському, Сумському педагогічних інститутах, а студентів переведено до найближчих університетів [3, арк. 14–17].

На початку 1950-х років викладачі вишів широко обговорювали питання підготовки нових навчальних планів. Це було пов'язано з необхідністю переглянути обсяг курсів – і загальних, і спеціальних, зменшити число лекційних годин з низки дисциплін, звільнити програми від надлишкового фактичного матеріалу і зосередити увагу на основних, узагальнюючих принципових положеннях. Редактори Вісника вищої школи акцентували на потребі «...так побудувати навчальну роботу, щоб студенти самостійно вивчали фактичний матеріал, навчилися відбирати і правильно оцінювати його», однак зауважували, що «для цього необхідно забезпечити студентів хорошими підручниками» [9, с.1-3].

Свою думку з цього приводу висловили і державні органи влади. Постановами Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС «Про покращення підготовки, розподілу і використання спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою» (1954 р.) Міністерству вищої освіти було запропоновано переробити вишівські програми і навчальні плани, виключити з них зайвий матеріал, усунути багатопредметність і дублювання, щоб збільшився час для самостійної роботи студентів [4, с.15].

Результатом виконання цієї постанови стали нові навчальні плани, затверджені Міністерством у 1955 р.: для більшості спеціальностей навчальне навантаження студентів було знижено приблизно на 150–250 годин, або на 3–5% порівняно з попередніми навчальними планами. Новими навчальними планами встановлювалося 32–36 годин тижневого навантаження студентів, тобто часу для проведення теоретичних і практичних занять студентів у ВНЗ.

Однак таке незначне зменшення навчального навантаження не могло покращити якість навчального процесу. Натомість викладачі і студенти очікували, що навантаження знизиться принаймні на 15%, що ефективно змінило б умови роботи студентів [4, с.16].

У 1955 р. Міністерство освіти СРСР переглянуло навчальні плани університетів та з метою наближення підготовки спеціалістів до вимог органів народної освіти внесло зміни, що надали випускникам університету паралельну спеціальність – вчителя середньої школи. Для цього у навчальних планах зі спеціальності історія (а також укра-

їнська мова і література, російська мова і література) за-проваджувалося викладання логіки, психології та збільшувалася педагогічна практика (в середніх школах) з 2 до 6 тижнів [3, арк. 14-17]. Також була збільшена кількість годин на спеціальну підготовку майбутніх спеціалістів та вводилися такі дисципліни: археологія, історія нового і новітнього часу (замість нової історії країн Сходу), історіографія історії СРСР, основи радянської держави і права [14, с.101]. Такі нововведення позитивно впливали на фахову підготовку студентів-істориків.

У зв'язку зі змінами в суспільно-політичному житті держави на початку 1960-х років затверджуються нові навчальні програми з історії. Зауважимо, що навчальні програми були уніфіковані. Наприклад, міністерство освіти УРСР на початку 1960-х рр. звертало увагу ректорів вишів, що потрібно користуватися тільки такими програмами з історичних дисциплін: Історія КПРС 1962 р., вид-во «Госполитиздат»; Історія СРСР 1961 р., вид-во «Учпедгиз»; Історія стародавнього світу 1960 р., вид-во «Учпедгиз»; Історія середніх віків 1960 р., вид-во «Учпедгиз»; Нова історія 1960 р., вид-во «Учпедгиз»; Методика викладання історії 1960 р., вид-во «Учпедгиз»; Нова і новітня історія країн зарубіжного Сходу 1961 р., вид-во «Радянська школа» [2, арк. 103-104].

Найбільше уваги влада приділяла тим предметам, які безпосередньо були покликані виховувати молодь у комуністичному дусі. З цією метою постійно змінювали програму з історії КПРС. Так, у програмі проф. О. Шапкарина і Д. Ковалевського та ін. було збільшено кількість годин для вивчення післяжовтневого періоду історії партії, однак загальний обсяг курсу зберігався.

Нове видання програми орієнтувалося на проблемне викладання історико-партійних питань. Наприклад, тема «Боротьба партії за потужний підйом народного господарства, за завершення будівництва соціалізму (1953-1958 рр.) раніше розглядалася в хронологічному порядку, тому упродовж однієї лекції висвітлювалися матеріали шести Пленумів ЦК партії. У новому виданні програми питання «боротьби за виконання рішень XX з'їзду КПРС» викладалася по проблемах. Назва кожної лекції співпадала з назвою відповідного розділу теми – це ще одна відмінна особливість нової програми [5, с.58].

Позитивними змінами було зменшення практично на 30% обов'язкової літератури для вивчення. Крім того, зі списку літератури були вилучені праці Й. Сталіна, натомість уведено біографія В. І. Леніна, постанова ЦК КПРС «Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах», статті і промови Хрущова тощо [5, с.61].

Україна навіть в умовах «хрущовської відлиги» залишалася чи не єдиною республікою в Радянському Союзі, де у навчальних закладах не вивчалася історія України. Окремі питання історії України розглядалися в курсі «Історія СРСР». Наприклад, програма для педагогічних інститутів «Історія СРСР», видана у Москві 1961 р. передбачала вивчення окремих моментів з історії України, Росії, Білорусії, Закавказьких країн для підтвердження їх історичної спільності та «віковичного бажання» жити в одній державі. Зокрема, тема X «Возз'єднання України з Росією...» містить питання: «Визвольна війна українського і білоруського народів проти іноземних загарбників за возз'єднання з Росією в XVI – першій половині XVII ст.» У такий спосіб студентам давали абсолютно неправдиву інформацію, нібито боротьба українського та білоруського народів була не проти утисків поміщиків та за національне визволення, а мала метою «возз'єднатися з Росією». Зазначимо, що в програмі «Історія СРСР» 1947 р. це фігурує термін «приєднання» [10].

Програма ввібрала всі тогочасні ідеологічні настанови в історичній науці. Так, у програмі при вивченні історії Київської Русі використовується термін «давньоруська народність» [13, с.4], а держава Київська Русь (древньоруська) є тією оболонкою, в якій формується ця народність.

Зазначимо, що уперше термін «давньоруська народ-

ність» був сконструйований істориком В.В.Мавродіним у монографії «Утворення давньоруської держави», що побачила світ ще у 1945 р. [15, с.113]. Однак легітимізована ця концепція (і термін) була працею Й. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» (1950). Як уже стало традицією, в усьому СРСР відбулися різноманітні заходи з метою обговорення та популяризації сталінської праці. Передовсім вона мала бути засвоєна й взята на «озброєння» представниками гуманітарної науки, зокрема, істориками [15, с. 115].

У звіті Інституту історії України за 1950 р. указано, що вихід у світ цієї книжки надав можливість авторському колективу І-го тому короткого курсу «Історія УРСР» висвітлити низку питань, які до цього часу залишалися нез'ясованими, зокрема, «...про походження української народності й формування її в націю, питання про історичну спільність слов'янських народів і, особливо, східнослов'янських» [15, с. 116-117].

За дослідженням О. М. Сергійчук, у період «відлиги» у ВНЗ так і не було створено кафедр історії України. За словами науковця, тільки у 1957 р., коли черговий раз ускладнилося становище України в ООН (постало питання про виключення України через те, що вона, мовляв, не є самостійною державою, в ній усе більше звужується вживання української мови, у вишах навіть не має кафедр історії України та ін.) за вказівкою ЦК КП України в Харківському державному університеті терміново було створено із кафедри історії СРСР і УРСР окрему кафедру історії України. Однак і надалі кафедра історії України тісно співпрацювала з кафедрою історії СРСР [14, с.122]. Таке ігнорування вивчення національної (української) історії мало метою нівелювати будь-які національні відмінності, стерти правдиву історичну пам'ять та нав'язати ідею про спільність і неподільність народів СРСР. На практиці це означало русифікувати всі неросійські нації у складі СРСР.

У грудні 1962 р. в Москві відбулася Всесоюзна нарада з питань про заходи покращення підготовки науково-педагогічних кадрів з історичних наук. Доповідачі зазначили, що знання історії, правильне розуміння законів історичного розвитку відіграє значну роль в формуванні комуністичного світогляду майбутнього спеціаліста, розширює його духовний горизонт; допомагає йому зрозуміти своє місце в суспільстві; породжує в ньому повагу до всього того, що створено в результаті боротьби і праці; пробуджує в молоді благородні устремління; виховує в душі соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму [7, с.9-10].

Доповідачі вказували, що рівень підготовки майбутніх істориків у вищій школі визначається не лише якістю навчальних планів, але й тим, як організований навчальний процес. Були розроблені рекомендації щодо застосування в роботі вишівських кафедр мікрофільмів, фотокопіювання, а також наукових методів дослідження і технічних засобів навчання, зокрема обчислювальних приладів [7, с.8].

Окрім цих практичних, цілком слушних, рішень, у висновках наради визначено і завдання викладачів історії у ВНЗ. «Вивчення і наукова пропаганда досвіду будівництва соціалізму і комунізму, історичний аналіз шляху, пройденого радянським народом після Великої Жовтневої соціалістичної революції під керівництвом ленінської партії, підготовка висококваліфікованих, безроздільно відданих Батьківщині спеціалістів – ударна задача вишівських істориків» [7, с.11].

На історичних факультетах передбачалося викладання спеціальних курсів і семінарів: в університетах – 448 годин, в педагогічних інститутах – 300 годин.

У 1963 на 60 історичних факультетах в університетах і педагогічних інститутах СРСР спеціальність «Історія» охоплювала більше 600 спеціальних курсів: 245 – з вітчизняної історії, 211 – з всесвітньої, 52 – з історіографії і джерелознавства, 116 – з допоміжних історичних дисциплін, атеїзму та історії мистецтва, 8 – з методики викладання історії і суспільствознавства [8, с.34].

Тематика цих спецкурсів чітко відображала вказівки

партії щодо актуальності вивчення історії ХХ ст. Близько половини всіх спецкурсів з історії СРСР були присвячені історії радянського суспільства. 128 спецкурсів з всесвітньої історії розглядали проблеми нової і новітньої історії.

У Програмі КПРС підкреслено важливість вивчення виникнення і розвитку світової соціалістичної системи, історії народно-демократичних і соціалістичних революцій і будівництва соціалізму в зарубіжних соціалістичних країнах. Цим темам вище присвятили чимало спецкурсів, наприклад, «Встановлення народно-демократичного устрою і будівництво соціалізму в країнах народної демократії» (Київський університет), історія будівництва соціалізму в окремих країнах народної демократії: Румунії (Ужгородський університет), Чехословаччині (Київський і Ужгородський університети), Польщі (Одеський університет) [8, с.34-35].

Спецкурси про національно-визвольні рухи на сучасному етапі народів Африки були запроваджені в Київському, Ужгородському і Чернівецькому університеті. У Чернівецькому університеті також читався спецкурс з історії Латинської Америки [8, с.37].

У 1963 р. в університетах і педагогічних інститутах вивчалось більше 120 спецкурсів з історії області, краю, республіки, серед яких 6 – історіографічного характеру і 28 – з археології, етнографії і допоміжних історичних дисциплін. У деяких вишах розроблялася ціла система спеціальних курсів з місцевої історії: в Одеському – 5, у Львівському – 4 (не враховуючи спецкурси з допоміжних історичних дисциплін).

Більше 60 спецкурсів були присвячені історії радянського суспільства; змістом 14 із них була зовнішня політика СРСР. Інші хронологічно розподілялися так: про довоєнний період (1917–1940 рр.) – 30, про Велику Вітчизняну війну – 17, про післявоєнний період (1946–1963 рр.) – 5. Варто відмітити також, що 2/3 спецкурсів з довоєнного періоду розглядають питання історії радянського суспільства першого десятиліття його існування [8, с. 38].

З історії СРСР періоду феодалізму читалося 40 спеціальних курсів – це 1/3 всіх спецкурсів з вітчизняної історії. У Київському університеті вивчалася епоха розвинутого феодалізму, де висвітлювалася тільки проблема утворення централізованої держави. Питання історії Росії XVII–XVIII ст. вивчалися в Одеському університеті [8, с. 39].

Ідеологічна пропаганда не минула навіть курсу з історії стародавнього світу. У пояснювальній записці програми з історії Стародавнього світу (для історичних факультетів державних університетів) 1963 р. вказувалося, як має чи-

тати курс викладач, на які питання звертати увагу тощо. При викладанні окремих питань про виникнення рабовласницьких суспільств, про їх розвиток і розпад викладачі обов'язково мали розглядати ці проблеми так, як вони викладені у працях Маркса, Енгельса і Леніна, вказаних у списках літератури і програмі. Завдання викладача було показати: 1) як у своєрідних географічних умовах, у різних східних країнах на обширній території від Єгипту до Китаю утворилися і розвивалися древніші форми рабовласництва і специфічної давньосхідної деспотії; 2) як в країнах античного світу рабовласницький спосіб виробництва досягнув свого повного розвитку і які були відмінні риси античного міста-держави (полісу), елліністичної монархії, та Римської імперії на основних стадіях розвитку; 3) як в країнах Стародавнього Сходу і античного світу відбувалася класова боротьба між рабами і рабовласниками, з одного боку, між вільними бідняками і багатими рабовласниками, землевласниками і лихварями, – з іншого.

Необхідно було звертати увагу на викриття різноманітних фальсифікацій «реакційних буржуазних істориків», показуючи, наскільки необґрунтованими і тенденційними є спроби цих «лжеісториків» зобразити далекосхідну чи античну рабовласницьку державу як «ідеальної і врівноваженої держави». Викриваючи реакційну ідеалізацію рабовласницьких держав, варто розкрити процес розвитку внутрішніх і зовнішніх суперечностей, що призвели до їх занепаду. Викладачі мали викривати антинаукову «расову теорію» про нібито споконвічну перевагу якоїсь однієї раси, «арійської», чи «жовтої», яка нібито створила всі культурні цінності стародавнього світу.

Потрібно було відмітити роль народів СРСР у всесвітньо-історичному процесі, звертаючи увагу на стародавню історію народів Закавказзя, Середньої Азії і Причорномор'я [12, с. 3–5].

Висновки. Отже, вишівські програми з історії другої половини 1950-х – початку 1960-х рр., складені на основі партійних постанов, чітко визначали обсяг конкретних знань студентів. У навчальних планах не передбачалося викладання окремого курсу з історії України, деякі теми з історії України входили до курсу «Історія СРСР», де були тісно пов'язані з історією Росії, Білорусії, Закавказзя тощо. Це мало метою показати історичну спільність між народами та їх «віковічне прагнення жити в одній державі». При вивченні історії надавалася перевага періоду недавнього радянського минулого, історія викладалася на засадах марксизму, з акцентом на історію країн соціалістичного блоку.

Література та джерела

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО). – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 1655: Накази Міністерства вищої освіти СРСР з питань народної освіти, реорганізації кафедр педінститутів (25 березня 1955 р. – 20 вересня 1955 р.). – 49 арк.
2. ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 3366: Директивні вказівки управління підвідомчим установам з питань методичної роботи в педвузах республіки (1962 р.). – 186 арк.
3. ЦДАВО. – Ф. Р-4621. – Оп. 1. – Спр. 5: Переписка с Советом Министров УССР по вопросам вступления студентов, организации и проведения учебного процесса в вузах, подчиненных МВО УССР и другие (1955 г.). – 19 арк.
4. Баршаускас К. Продолжать совершенствование учебных планов /К.Баршаускас // Вестник высшей школы. – 1956. – № 2. – С.15-16
5. Гаубих Б. Новое в учебных программах по истории КПСС / Б.Гаубих //Вестник высшей школы. – 1960. – № 9. – С.58-61
6. Драновська С. Історія України у змісті шкільних програм з історії (кінець 50–70-х рр. ХХ ст.) / С.Драновська //Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 45. – С.209-215. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2013_45_32.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Исторической науке – хорошо подготовленные кадры // Вестник высшей школы. – 1963. – № 1. – С.8-12
8. Каргалов В. Тематика спецкурсов по истории должна быть актуальной /В.Каргалов // Вестник высшей школы. – 1964. – №7. – С.34-39
9. Общее дело всех преподавателей высшей школы // Вестник высшей школы. – 1955. – № 1. – С.1-3
10. Програма з історії СРСР (для історичних факультетів державних університетів і педагогічних інститутів). – К.: Радянська школа, 1947. – 60 с.
11. Программа курса истории КПСС для высших учебных заведений (на 190 и 120 часов) / отв. редактор проф. Б.В.Гаубих. – Москва, 1963. – 30 с.
12. Программа по истории Древнего мира для исторических факультетов государственных университетов / отв. редакторы: проф. В.И.Авдиев, доценты А.Г.Бокщанин, Н.Н.Пикус. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1963. – 38 с.
13. Программы педагогических институтов. История СССР. – Москва, 1961. – 48 с.
14. Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953–1964 рр.: дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст.

наук: 07.00.01 /Олена Миколаївна Сергійчук. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 арк. – Бібліогр.: арк. 188-213
15. Юсова Н.М. Идеина й термінологічна генеалогія поняття «давньоруська народність» / Н.М.Юсова // Український історичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 101-129

В статье рассматриваются особенности преподавания исторических дисциплин в высших учебных заведениях Украины в 50-60-е гг. XX в. Автор анализирует учебные планы и программы вузов Украины этого периода, определяет влияние идеологических установок на формирование содержания высшего исторического образования. На основе широкого круга источников, автор устанавливает, что при изучении истории предоставлялось преимущество периода недавнего советского прошлого, история преподавалась на основе марксизма, с акцентом на историю стран социалистического блока.

Ключевые слова: высшее образование, история, учебный план, учебные программы, ВУЗ.

The article considers the peculiarities of teaching historical disciplines in higher educational institutions of Ukraine in 50-60-ies of the twentieth century. The author analyzes the curricula and programs in higher educational establishments of Ukraine of this period, determines the influence of ideology on the formation of the higher content of history education. The author notes that the curriculum was not expected to teach a separate course on the history of Ukraine, some topics on the history of Ukraine were a part of the course "The History of the USSR", which were closely connected with the history of Russia, Belarus, the Caucasus and so on. It was aimed to show the historical community between the peoples and their eternal desire to live in one state". This neglect of studying national (Ukrainian) history was intended to neutralize any national differences, erase truthful historical memory and to impose the idea of the unity and indivisibility of the peoples of the USSR. It is made clear, that while studying the history, the benefit was given to the period of the recent Soviet past, the history was taught on the principles of Marxism, with the emphasis on the history of the countries of the socialist coalition.

Key words: higher education, history, curriculum, academic programmes, higher educational establishments.

УДК 371.13+061

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ГРУПИ «РИЗИКУ» У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Поліщук Віра Аркадіївна
м.Тернопіль

У статті розкрито трактування суті поняття діти групи «ризик»; схарактеризовано провідні принципи, зміст і форми соціальної роботи з означеною категорією дітей у Великій Британії; наголошено на системному характері здійснюваної роботи; охарактеризовано окремі аспекти професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах до роботи з дітьми групи «ризик» на рівні бакалаврату та магістратури; розкрито особливості цього процесу: співпрацю університетів і соціальних закладів; інтеграцію теорії і практики, різноманітність моделей практичної підготовки.

Ключові слова: соціальний працівник, соціальна робота, діти групи «ризик», соціальна робота з дітьми групи «ризик», принципи соціальної роботи з дітьми групи «ризик», професійна підготовка соціальних працівників, особливості професійної підготовки соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик».

Постановка проблеми. Одним із провідних завдань соціальної роботи у кожній країні є завдання створення сприятливих умов для життєдіяльності і життєвої реалізації всіх громадян країни; особливо це стосується створення сприятливих умов розвитку і життєвого становлення усім категоріям дітей та молоді. Запорукою успішної реалізації цих завдань є усвідомлення необхідності професійного підходу до соціальної роботи з так званими дітьми групи «ризик» та належної професійної підготовки соціальних працівників до роботи з ними.

Для національної системи професійної освіти підготовки соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик» – проблема не нова, вона має багатолітню історію.

Вивчення досвіду роботи соціальних служб з дітьми групи «ризик» дало змогу виявити суперечність між життєво необхідними потребами суспільства у соціальних пра-

цівниках, які володіли б технологіями роботи з означеною категорією дітей і реальним станом їх підготовки до роботи з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці накопичили багатий досвід вивчення теоретичних засад здійснення професійної підготовки соціальних працівників в національному освітньому просторі. Аналіз літературних джерел свідчить, що актуальним питанням теорії і практики соціальної роботи в Україні присвячено роботи В. Беха, І. Зверєвої, М.Лукашевича, І.Миговича, В.Полтавця; професійної підготовки соціальних працівників – О. Карпенко, І. Козубовської, Г. Лактіонової, І. Мельничук, Л. Міщик, С. Харченка та інших. Дослідження зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників здійснено у працях Л. Віннікової, Н. Гайдук, С.Когут, В.Козубовського, І.Козубовської, Г. Лещук, Н. Микитенко, О.Ольхович, О. Пічкач, О.Пришляк, Г.Слозанської, Н. Собчак та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зважаючи на недостатній рівень вивчення й висвітлення досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, вважаємо за доцільне проаналізувати досвід роботи з підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик» та визначити основні ідеї та форми його реалізації. На нашу думку, вивчення та окреслення для запозичення прогресивних ідей підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик» сприятиме активізації процесу вирішення проблеми попередження виникнення означеної категорії дітей та вирішення їх проблем.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Матеріали статті виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного